

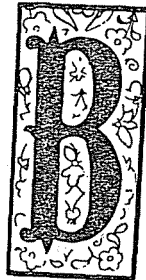
Tasavvuf

Dr. Ahmed Subhi

FURAT

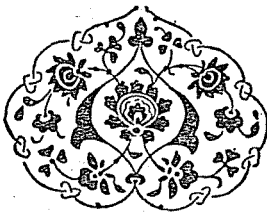
Edebiyat Fakültesi
Arap-Fars Filolojisi

Ca'fer b. Muhammed el-Huldî «V. 348-959

AĞDAD'ta meşhûr sûfi el-Cuneyd'in (v. 297/909) sohbetlerinde bulunmuş olan (1) Ebû Muhammed Ca'fer b. Muhammed b. Nusayr el-Havvâs el-Huldî (2) bu şehirde hicri 253'de (m. 867) doğmuştu (3). Tabakat kitaplarına bakılırsa, onun Bağdadlı meşhûr diğer sûfilerle de temas ettiği görülür ki bunlar arasında Ebu'l-Husayn en-Nûrî (v. 295/907) (4), Semnûn b. Hamza (v. 300/912) (5), Ebû Muhammed el-Cerîrî (v. 311/923) (6), İbrâhîm el-Havvâs (v. 291/903) (7), ve Ruveym b. Ahmed (v. 303/915) (8) zikredilmelidir. Önceleri hayatını hasır dokumakla temin eden (9) Ca'fer b. Muhammed el-Huldî'nin yetişme devresinde hadisle de meşgul olduğu, bu uğurda Kûfe, Medîne, Mekke, Mısır (10) ve Hîmis (11) gibi pek çok şehirler gezdiği ve birçok âlimlerle temas ettiği görülmektedir. Bu sahada isimleri bize kadar gelmiş olan hocaları arasında el-Hâris b. Usâme (12), Ali b. Abdilaziz el-Bagavi (13), Bişr b. Mûsâ el-Esedî, Ebû Şuayb el-Harrânî, Amr b. Hafs es-Sedûsî, el-Hasan b. Ali el-Muammerî, Muhammed b. el-Fadl b. Câbir es-Sakatî, Muhammed b. Ca'fer el-Kattât, el-Hasan b. Alaviyye el-Kattân, Halef b. Amr el-Akberî, Ahmed b. Muhammed b. Mesrûk et-Tûsî, Muhammed b. Yûsuf b. et-Turkî, Ahmed b. Ali el-Harrâz, Ca'fer b. Muhammed b. Harb el-Abâdânî, Ebû Muslim el-Keccî, Muhammed b. Abdillâh b. Süleymân el-Hadramî, Muhammed b. Osmân b. Ebi Şeybe (14) vardır. Mez-kûr Hîmis şehrinde bir sene kadar kalmıştı. Şehir halkı kendisinden, yanlarında kalmasını istemişler, o da «şu kadar mal ve dinâr toplayıp verilmesi» şartıyla kalabileceğini söylemişti. Hîmis halkı değerli müsafirlerinin teklifini kabul etti ve sene sonunda isteğini yerine getirdi. Ca'fer b. Muhammed el-Huldî toplanan şeylerin câmie gönderilmesini istedi ve kendisi de giderek hepsini fakirlere dağıttı. Aralarından ayrılırken söylediği şunlardı: «Benim mallara ihtiyâcım yok. Fakat sizin beni yanınızda istemenizin (samîmiyetini) tecrübe etmek istedim» (15).

O, bu uzun seyahatlerinden sonra Bağdad'a döndü ve burada yerleşti. Bu şehirde büyük bir tedris halkasına sahip olduğu görülmektedir. İçlerinde Ed-Dârakutnî, İbn Şâhin, İbn Yesrân (16), Ebû Amr b. Hayûye (17) ve Ebu'l-Abbâs Nihâvendî (18) gibi

meşhurlar da olan birçok zevât kendisinden rivâyette bulunmuşlardı (19).

Bizzat kendisinin «Benim 130'a yakın süfi divânım var» (20) demesine bakılırsa, tasavvufi eserler bakımından zengin bir kütüphânesi olduğu kabul edilebilir (21). Ca'fer b. Muhammed el-Huldî'nin, devrinin en büyük sûfilerinden biri kabul edildiğine ve bilhassa hadis sahasındaki selâhiyetinden dolayı sûfilerin muhaddisi olarak tanındığına (22) dâir kayıtlar da zikredilmelidir. Öyle görülüyor ki o, zamanla, her ilimde kendisine mürâcaat edilen bir kaynak olmuştur (23). Devrinin sûfilerinden Ebu'l-Hayr et-Tinâti, Ca'fer b. Muhammed el-Huldî'ye bir mektup göndererek «fakirlerin cehâletinin vebâli sizlerindir. Zira sizler dünyaya sarılanlara sığındınız; kendi işlerinizle uğraştınız, neticede fakirler câhil kaldılar» diye serzenişte bulunuyorsa da (24) meselenin iç yüzünü aydınlatacak başka herhangi bir malûmata sahip değildir.

İctimâî ahlâk'a büyük bir ehemmiyet atfeden Ca'fer b. Muhammed'in, bunu, esas gaye olan «Allah'a kavuşma» için bir vâsita kabul ettiği görülür (25). Kulun amelleri ile saâdete erişebilmesi için nefsin engelleyici tesirini ortadan kaldırması lâzımdır. «Kul diğerlerine karşı hareket ve davranışlarının tadını, nefsin tadı ile birlikte bul(a)maz. Ha-

kikat ehli, bağlar kendilerini Hakk'tan alkoymadan önce, bunları ortadan kaldırmışlardır» (26). «Nefsin hakir görülüşü ve müslümanların (haklarına karşı) saygının tâzimi» (27) diye târif edilebilecek olan fütüvvet'te bunu lüzumlu kılar. Kişi yüksek himmetli olmalı; insanı himmetler eriştirir yoksa mücahedeler değil (28).

Yakınlarından birine bulunduğu tavsiyede de belirtildiği gibi «dâvâ'lardan sakınmak, emir'lere sarılmak lâzımdır» (29). O, bu sözüne mesned olarak şeyhi el-Cuneyd'in sık sık tekrarladığı «İhlâs üzere hareketlere sarılma, Allah yalancı dâvâ'lardan müsterih kılar» (30) sözünü zikreder. Esâsen «Riyâ ile ihlâs arasındaki fark da mürâfî'nin görünmek; ihlâs sahibinin ise Allah'a vâsıl olmak için amel'de bulunmasıdır» (31). Nitekim o, bir defasında kendisine tevcih edilen «ârif kimdir?» sorusunu şöyle cevaplandırmıştı: Onlar (: ârifler), onlar değildir; eğer onlarsalar, onlar değildirler» (Bk. Nefehât, 224 (: Terc., 269).

İlim peşinde koşmak Ca'fer b. Muhammed el-Huldî'ye göre en büyük amellerden biridir. «(Kişi ancak) Allah'ı ilimle tanır; O'na (ancak) ilim sayesinde itâat olunur ve utananlar Allah'tan (ancak) ilim sayesinde

(1) Tab. es-Sulemî, 434; Hilyet, X, 381; el-Muhtâr, 91b; Şezerât, II, 378.

(2) Huld, Hakîfe el-Mansûr'un (hüküm yılları: 136/754 - 158/775) Bağdat'ta Dicle nehri kenarında yaptırdığı bir köşk idi. Önceleri bu köşkün yerinde bir deyr bulunuyordu. Daha sonra birçok binalar yapıldı ve burası büyük bir mahalle oldu. Hakîfe el-Mansûr bu köşkü havası burun hastalığına iyi geldiği için yaptırmıştı (Bk. Mu'cem el-buldân, II, 382). Ca'fer b. Muhammed'in nisbesinin buradan geldiği düşünülürse de, kendisinin burada hiç oturmadığına dâir rivayetler de vardır. el-Huldî lâkâbı, meşhûr süfi el-Cuneyd ile aralarında geçen bir konuşma sırasında, verdiği güzel ve tatminkâr cevaplar üzerine, el-Cuneyd'in «Ey Huldî, bu cevapları nereden elde ettin?» demesinden sonra kalmıştı. Bizzat kendisi de «Ben ve dedelerimden hiçbir kimse Huld'te oturmadık» demişti. İbn Tâhir'de, el-Huldî'nin nisbe olmayıp, onun lâkâbı olduğunu söyler (Bk. Târ. Bağd., VII, 227; Mu'cem el-buldân, II, 382).

(3) Târ. Bağ., VII, 227.

(4) Tab. es-Sul., 434; el-Muhtâr, 91b; Nefehât, 223 (: Terc., 268); Şezerât, II, 378.

(5) Tab. es-Sul., 434; el-Muhtâr, 91b; Nefehât, 223 (: Terc., 268).

(6) Tab. es-Sul., 434; Nefehât, 223 (: Terc., 268); Şezerât, II, 378.

(7) Nefehât, 223 (Terc., 268). Hilyet el-evliyâ'da hocaları arasında Sufyan es-Sevrî (v. 161/m. 777) gösteriliyorsa da târih bakımından imkânsızdır.

(8) Hilyet, X, 381; el-Muhtâr, 91b; Nefehât, 223 (Terc., 268); Şezerât, II, 378.

(9) Nefehât, 223 (: Terc., 268).

(10) Târîhu Bağdâd, VII, 226; el-Muhtâr, 91b.

(11) Târîhu Bağdâd, VII, 231; el-Muhtâr, 92a.

(12) Târîhu Bağdâd, VII, 226; Sıfat es-safva, II, 265; Şezerât, II,

378.

(13) Târîhu Bağdâd, VII, 226; Şezerât, II, 378.

(14) Târîhu Bağdâd, VII, 226.

(15) Târîhu Bağdâd, VII, 231.

(16) Târîhu Bağdâd, VII, 226; el-Muhtâr, 91b.

(17) Târîhu Bağdâd, VII, 226.

(18) Nefehât el-uns, 224 (: Terc., 268).

(19) El-Hatîb el-Bağdâdî, kendisine Ca'fer b. Muhammed el-Huldî'den nakillerde bulunan 14 âlimin ismini zikreder (Bk. Târîhu Bağdâd, VII, 226-27).

(20) Ca'fer b. Muhammed el-Huldî'den bu rivâyeti nakleden El-Hasan b. Muhammed b. Ca'fer Er-Râzî, ona: «sende Muhammed b. Ali et-Tirmizî'nin (v. 320/932) kitaplarından var mı?» diye sorunca şu cevâbı almış: «hayır (zira) ben onu sûfilerden saymadım» (Bk. Tab. es-Sulemî, 434). Ebû Nasr es-Serrâc (v. 378/988) — ihtimâl kaydıyla — Ca'fer b. Muhammed'in hattıyla yazılmış birkaç eser gördüğünü zikretmektedir (Bk. K. el-luma', 204, 237).

(21) Tab. es-Sulemî, 434; Târîhu Bağdâd, VII, 228; el-Muhtâr, 91b; Şezerât, II, 378. El-Hatîb el-Bağdâdî'nin, el-Hasan b. Süleymân yoluyla kaydettiği bir hâdise burada zikre değer. Ca'fer b. Muhammed el-Huldî anlatıyor: Tasavvufa sülûkumun başlarında bir gece uyurken, hâtifin «ey Ca'fer şuraya git, orada senin için gömülmüş bir şey vardır» dediğini işittim. Târif edilen yere gittim, Kâzım ve kâğıtlarla dolu bir sandık buldum. İçerinde Hz. Âdem'den zamanımıza kadar gelip geçmiş 6 bin velî'nin isimleri, hayatları ve sözleri vardı. Hepsî süfiyye mezhebini beğeniyor ve insanları buna dâvet ediyorlardı. El-Hasan b. Süleymân, bu kitaplarda nâdir şeylerin olduğunu ve Ca'fer b. Muhammed'in bunlardan başka hiçbir kimseye bahsetmediğini de ilâve eder (Bk. Târîhu Bağdâd, VII, 228).

(22) Şezerât, II, 378. Tabakât es-Sulemî'de rivâyet ettiği hadis yer aldığı (Bk. s. 434-5) gibi, Ebu Nuaym el-İsfahânî de onun hadis yazdığını kaydeder (Bk. Hilyet, X, 381).

(23) El-Muhtâr, 91b; Şezerât, II, 378.

(24) K. el-luma, 236.

utanırlar. İlim talebinde bulunuş (hatta) amellerin de üstünde (bir mevkide) dir. Allah teâlâ «İnsana bilmediğini öğretti (El-Alak sûresi, 5. âyet)», «Ona beyânı öğretti (Er-Rahmân sûresi, 4. âyet)» buyurmuştur. Ancak eksik ilim hoş karşılanmaz» (32). «(Yoksa ben) Allah'ı ve hükümler'ini bilmekten daha faziletli bir şey tanımiyorum. Zira ameller ancak ilimle gelişir; ilm'i olmayanın amel'i yoktur. İlimin sâdece zâyi edilişi ve arka plâna atılışı çirkindir» (33). «Kim imânı tanımayıp kâfir olursa onun ameli boşa gitmiştir» (El-Mâide sûresi, 5. âyet) âyeti de şöyle anlaşılmalıdır: «Kim Allah'ı tanıma hususunda gayret sarfetmezse, onun hizmeti kabul edilmez» (34).

«Kendisine salâh ruhu ilhâm edilen halka karşı (gerektiği şekilde) harekete sarılır; kendisine siddikiyye ruhu ilhâm edilen davranışlarında kendisini siddik ile harekete zorlar; kendisine ma'rifet ruhu ilhâm edilen hâdiselerin seyr ve ortaya çıkışlarını tanır; kendisine müşâhede ruhu ilhâm edilen (ise) ilm-i ledünniye sahip olur» (35).

Aslında kulun diğer varlıklar karşısındaki durumunu dengede tutacak olan takvâ'dir. «Kul ile mevcûd(ât) arasını (islâmın istediği şekilde ayarlıyan şey) takvâ'nın onun kalbine yerleşmesidir. Takvâ kalbine yerleşirse ilm'in

(25) Hilyet, X, 381; el-Muhtâr, 92a.

(26) Tab. es-Sulemi, 436; Hilyet, X, 381; Risâlet el-Kuşeyriyye, 30; Tezkiret el-evliyâ, II, 238; el-Muhtâr, 92a; Levâkîh, I, 118.

(27) Tab. es-Sulemi, 436; Hilyet, X, 381-2; Tezkiret el-evliyâ, II, 238; Şezerât ez-zeheb, II, 378.

(28) Târîhu Bağdâd, VII, 229; Tezkiret el-evliyâ, II, 238; el-Muhtâr, 92a; Sıfat es-safva, II, 264; Nefehât, 224 (: Terc., 268).

(29) Tab. es-Sulemi, 438; Hilyet, X, 382; el-Muhtâr, 92a; Levâkîh, I, 118.

(30) Tab. es-Sulemi, 438; Hilyet, X, 382; el-Muhtâr, 92a; Levâkîh, I, 118.

(31) Hilyet, X, 381; el-Muhtâr, 92a; Şezerât, II, 378.

(32) El-Muhtâr, 92b; Levâkîh, I, 119.

(33) Levâkîh, I, 118.

(34) Tab. es-Sulemi, 439; Hilyet, X, 382.

(35) Tab. es-Sulemi, 439; Tezkiret el-evliyâ, II, 238; el-Muhtâr, 92b.

bereketleri gelir ve kalbinden dünya râğbeti tardedilir» (36). «Kalbin varlık ve yoklukta müsâvi oluşu, hatta yoklukta sevinci ve varlıkta ortadan silinişi, hatta hatta her iki halde Allah teâlâ ile aynı istikâmette oluşu tevekkül'dür» (37).

«Seven (: el-muhibb), sevgisinin gizli kalmasında gayret sarfeder» (38) diyen Ca'fer b. Muhammed, arkadaşlarından birinin anlatığına göre bir gün Şüniziyye kabristanına gitmiş, orada hıçkırıklarla mezar üzerinde ağlayan bir kadın görmüştü. «Neyin var?» diye sordu. Kadın çocuğunu kaybettiğini söyleyince şu mısraları okudu :

— «Çocuğunu kaybetmiş bir hanımım» diyor. Oysa sevgililerin ayrılıklarının acısını tatmayan(lar) çocuklarını kaybetmemişlerdir.

— Ayrılık geceleri bana, Ebû Cehil karpuzundan (39) daha acı bir şarap içirdi» (40).

Altmışa yakın haccettiği rivâyet edilen (41) Ca'fer b. Muhammed el-Huldî, nüfûzlu bir sûfi olarak geniş bir mûhite sahipti (42). Meşhûr sûfilerden Ebu'l-Hasan el-Muzeyyin (v. 328/939) (43) ile Ebû Bekr el-Kettânî (v. 322/933) (44) onun sohbetinde bulunmuşlardı. 348 h. (: 959 m.) senesinin Ramazanında 95 yaşında (45) vefat etti ve şeyhi el-Cuneyd'in medfûn bulunduğu Şüniziyye'de defn olundu (46).

(36) Tab. es-Sulemi, 438.

(37) Tab. es-Sulemi, 437; Keşf el-mahcûb, 297; Tezkiret el-evliyâ, II, 238; el-Muhtâr, 92a.

(38) Tab. es-Sulemi, 438; el-Muhtâr, 92b.

(39) Arapça'da hanzal denilen Ebû Cehil karpuzu, tadının pek fazla acı olması dolayısıyla acılık timsâlidir.

(40) Tab. es-Sulemi, 437; el-Muhtâr, 92b.

(41) Tab. es-Sulemi, 434.

(42) Ebû Nuaym el-İsfahânî (v. 430/1038), Ca'fer b. Muhammed el-Huldî'den bir mektup aldığını zikreder (Bk. Hilyet, X, 381).

(43) Tab. es-Sulemi, 438.

(44) Târîhu Bağdâd, VII, 228; Şezerât, II, 378.

(45) Şezerât, II, 379.

(46) Tab. es-Sulemi, 434; Hilyet, X, 381; Sıfat es-Safva, II, 265.